

Roszyk, Władysława

Petrykozy, woj. mazowieckie : badania w latach 2009-2010

Światowit 8 (49)/Fasc.B, 235-238

2009-2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WŁADYSŁAWA ROSZYK

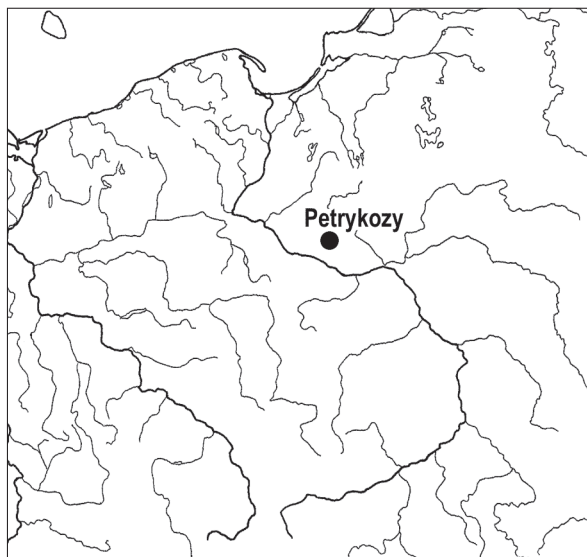
PETRYKOZY, WOJ. MAZOWIECKIE. BADANIA W LATACH 2009–2010

(PL. 127–129)

Stanowisko nr 3 (AZP 45-55/44) w Petrykozach, gm. Zawidz, woj. mazowieckie, położone jest na Nizinie Północnomazowieckiej, w obrębie Wysoczyzny Płońskiej (KONDRACKI 1978: 313–314). Cmentarzysko zlokalizowano w środkowym biegu rzeki Sierpienicy, po jej prawej stronie. Pozostałością po dawnym korycie rzeki jest obecnie dolina, miejscami dość szeroka. Po jej lewej stronie znajdują się ciężkie, gliniaste gleby. Po prawej stronie występują lekkie gleby piaszczyste, w obrębie których rozpoznano kompleks stanowisk archeologicznych, datowanych od epoki brązu do czasów nowożytnych. Stanowiska zostały odkryte w 2001 roku przez L. Berdułę w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski¹. W 2004 roku na dwóch stanowiskach przeprowadzono badania sondażowe, na podstawie których potwierdzono obecność stanowiska nr 3 (cmentarzyska) oraz nr 4 (osady). Cmentarzysko położone jest na stoku doliny, łagodnie opadającym w kierunku rzeki Sierpienicy. W sierpniu 2009 i 2010 roku przeprowadzono tu ratownicze badania wykopaliskowe. Prace podjęto z uwagi na stałe zagrożenie, w postaci postępującego niszczenia terenu cmentarzyska w wyniku naturalnych procesów erozyjnych i intensywnej gospodarki rolnej.

Badania wykopaliskowe przeprowadzono na wniosek Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Województwa Mazowieckiego, Delegatura w Płocku. Współfinansowane były przez ww. instytucję oraz przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. W badaniach, kierowanych przez autorkę, brali udział studenci IA UW.

Eksplozacją objęto obszar o powierzchni 682 m². Wytyczono 9 wykopów (nr VII–XI w 2009, nr XII–XV w 2010 roku), zlokalizowanych w różnych partiach cmentarzyska (Ryc. 1). Badania ujawniły duże zniszczenie nawarstwień kulturowych. W sezonach 2009–2010 odkryto 5 wkopów współczesnych – rowów o nieokreślonej funkcji. Ponadto, w części południowo-zachodniej stanowiska, w wykopach X i XIV, zarejestrowano prawdopodobnie wybierzysko żwiru.

Na całej powierzchni stanowiska zalega warstwa humusu współczesnego, tj. szarego piasku, z nielicznym materiałem zabytkowym w postaci ceramiki, krzemieni, popely, przepalonych kości oraz drobnych węgli drzewnych. W wykopie XV i północno-wschodniej części wykopu XIV zarejestrowano pozostałości warstwy jasnoszaro-jasnobrązowego piasku – humusu pierwotnego (?), o miąższości 2–6 cm. Na pozostałym obszarze obiekty wystąpiły bezpośrednio pod warstwą orną, na poziomie stropu calca. Zachowane były przeważnie w stanie szczątkowym. W wykopie XI uchwycono południowo-zachodni skraj nekropoli.

Na cmentarzysku odsłonięto groby północnomazowieckiej grupy kultury łużyckiej oraz kultury przeworskiej. Ponadto w trakcie badań zarejestrowano 95 obiektów starożytnych, które także należy najpewniej wiązać z wyżej wymienionymi ugrupowaniami. Wśród nich wyróżniono: 44 jamy o nieokreślonej funkcji, 18 dołków postępujących i 33 zniszczone jamy, prawdopodobnie grobowe. Obiekty te były uchwytnie już w spągowej części humusu współczesnego

¹ Według karty ewidencji stanowiska archeologicznego, która znajduje się w Wojewódzkim Urzędzie Konserwatora Zabytków Województwa Mazowieckiego, Delegatura w Płocku.

lub na poziomie stropu calca; zachowały się tylko fragmentarycznie. Ich jamy – wielkością i kształtem, jak również barwą i strukturą wypełniska – nie odbiegają od zarejestrowanych na cmentarzysku pochówków obu kultur. Na dnie kilku jam zalegały pojedyncze kamienie, np. w jamie nr 187, lub układ luźno rozmieszczonych kamieni („bruk”?). Niektóre obiekty zawierały materiał zabytkowy w postaci nielicznych i niecharakterystycznych fragmentów ceramiki, krzemieni, drobnych węgli drzewnych, grudek polepy, pojedynczych przepalonych kości. Planowana analiza zabytków pozwoli na uściślenie ich przynależności kulturowej lub chronologicznej. Część obiektów pozbawiona była materiału. Między grobami i jamami o nieokreślonej funkcji odsłonięto obiekty, które z racji niewielkich rozmiarów mogą być śladami po wkopanych słupach. Być może stanowiły one część bliżej nieokreślonej konstrukcji drewnianej. W planie jamy te były kształtu owalnego lub nieregularnego, o wymiarach od 0,15×0,2 do 0,33×0,47 m. W profilu miały one zarysy nieregularne, nieckowate lub zbliżone do nieckowatego. Zalegające w nich, piaszczyste, wypełniska miały barwę czarno-brązowo-szarą lub jasnoszaro-jasnobrązową.

Z kulturą lużycką należy wiązać następujące obiekty:

- cztery groby ciałopalne jamowe z resztkami stosu pogrzebowego: nr 75 (75A), 34 (80), 181, 185;
- dwa groby ciałopalne jamowe z konstrukcjami kamiennymi: nr 199, 200;
- grób symboliczny z konstrukcją kamienną: nr 45;
- grób ciałopalny popielnicowy, obsypany z resztkami stosu pogrzebowego: nr 113.

Groby ciałopalne jamowe charakteryzują się podobną wielkością i kształtem jam. Ich zarysy w planie były owalne, o wymiarach od 0,8×1 m do 1,1×1,8 m. Wypełniska obiektów, w profilu nieckowate, tworzyły warstwy czarnego piasku z dużą ilością węgla drzewnych; głębokości wahały się od 22 do 55 cm. Materiał zabytkowy, w postaci fragmentów ceramiki i drobnych przepalonych kości, zalegał w całym obrębie jam. Tylko w grobie nr 181 wystąpiły zabytki brązowe: fragment szpili, fragment prawdopodobnie siekierki i bliżej nieokreślony przedmiot.

Grób popielnicowy nr 113 zarysował się w planie jako owalne, czarne, na obrzeżach – szare zaciemnienie, o wymiarach 1×1,4 m. Nieckowata jama była wyłożona kamieniami różnej wielkości (10–40 cm). W niej znajdowało się zgniecione, nieprzepalone naczynie. Wypełnisko tworzyła warstwa czarnego piasku z dużą ilością drobnych węgli drzewnych, o miąższości 40 cm. Nieliczne przepalone kości zalegały także w całym obrębie jamy.

Groby ciałopalne jamowe z konstrukcjami kamiennymi nawiązują kształtem, wielkością, strukturą i zawartością wypełniska, a przede wszystkim obecnością konstrukcji kamiennych, do pochówków odkrytych na cmentarzysku w 2004 roku. Obiekty z badań w latach 2009–2010 były w planie owalne, o wymiarach od 1,34×1,53 m do 1,55×1,87 m. W profilu jamy miały kształty nieckowate, o głębokościach od 44 do 68 cm. Ich wypełniska tworzyły warstwy ciemnoszaro-czarno-brązowego lub ciemnoszaro-brązowego piasku, w przypadku grobu nr 200 – przemieszanego z dużą ilością węgla drzewnych. W jamach zalegały kamienie różnej wielkości (od 5 do 30 cm), często połupane; na nielicznych zaobserwowano ślady działania wysokiej temperatury. W grobie nr 200 kamienie występowały w całym obrębie i na dnie jamy, w obiekcie nr 199 – w części stropowej, a w grobie nr 45 – w postaci potrójnego bruku. W tym ostatnim przypadku, między kamieniami bruku, znaleziono drobne ułamki naczyń, krzemień i 2 fragmenty przepalonych kości, które po wyjęciu z jamy pokruszyły się.

Opisane groby można datować – na podstawie odkrytego w nich materiału – na schyłek III i na IV okres epoki brązu. Dokładniejsza analiza zabytków pozwoli zapewne na uściślenie tych ram chronologicznych.

Na cmentarzysku odsłonięto także pięć, częściowo zniszczonych, ciałopalnych grobów kultury przeworskiej:

- trzy groby jamowe: nr 122, 131 i 197 (wraz z obiektami 196, 198)²;
- dwa groby popielnicowe: nr 106 i 146.

Grób jamowy nr 122 zarysował się już w spągowej partii warstwy ornej. Kształt obiektu oraz charakter jego wypełniska – zawierającego dużą ilość fragmentów przepalonych ceramiki – są typowe dla grobów jamowych kultury przeworskiej. Pozostałe dwa groby jamowe uległy zniszczeniu, a ich wypełniska zostały rozwleczone. Przykładem może być grób nr 197, który – wraz z obiektami nr 196 i 198 – wyróżniono na postawie rozwleczonych warstw czarnego piasku, o miąższości około 10 cm. Warstwy te są śladem po zsunieniu się wypełniska grobu do współczesnego wkopu. Potwierdzają to również fragmenty ceramiki, pochodzące z tych samych naczyń. Wśród nich wystąpiły przepalone kości, żelazna zapinka późnolateńska typu Na wg typologii Völlinga (1995: 198–200), fragment kabłąka i nóżki oraz sprężyny dwóch zapinek z górną cięciwą, szydło, fragment igły, a także nożyk sierpikowaty z prostym trzpieniem. Wspomniane fragmenty dwóch zapinek należą do prostej, drucikowatej formy, zapewne typu Ma wg Völlinga (1995: 193–198). Ich obecność w grobie pozwala datować go na fazy A₃–A₃/B₁ (DĄBROWSKA 2008: 30–32).

² Potrójna numeracja grobu jest wynikiem faktu, iż na poziomie wyróżnienia zarysowały się w planie trzy zarysy, które na niższym poziomie „połączyły się” w jedną warstwę wypełniska.

Groby popielnicowe były częściowo zniszczone. Zachowały się dolne partie popielnic, otoczone ciemnoszarym piaskiem z drobinami węgla drzewnych i przepalonych kości. Szczególnie ciekawy jest grób popielnicowy nr 145 (**Ryc. 2**). Znajdował się w południowo-zachodniej części cmentarzyska. Górna partia grobu została zniszczona przez wkop współczesny. Na dnie owalnej, w profilu – nieckowatej, jamy zalegały: rytualnie zgięty miecz dwusieczny, pochwa typu Paruszewice / typu III wg T. Bochnaka (2005: 45–47; DĄBROWSKA 1988: 28) (**Ryc. 3:1,2**), grot włóczni, a obok – żelazna pochewka na brzytwę (**Ryc. 3:3**). Na zabytkach stała – częściowo zniszczona – cienkościenna popielnica koloru czarnego, przykryta prawdopodobnie misą. Wskazują na to fragmenty wylewu skierowanego w dół, zalegające przy ściankach popielnicy (**Ryc. 2:2**). Do urny złożono przepalone kości osoby dorosłej, której płci nie udało się określić³. W naczyniu, wśród kości, zdeponowano żelazną zapinkę typu K (**Ryc. 3:4**), datowaną na fazę A₂ (DĄBROWSKA 2008: 26), a także żelazne kółko. W części stropowej jamy wystąpiła kłamra pierścieniowata z wyodrębnionym zaczepem. Klamry takie, wraz z towarzyszącym kółkiem lub kółkami, uważane są za okucia pasa służącego

do noszenia miecza (BOCHNAK 2005: 57–60). Występują one w grobach kultury przeworskiej, jak i oksywskiej (DĄBROWSKA 2008: 30–31). Datowane są przeważnie na fazę A₂, a sporadycznie także na A₁ lub A₃. Również pochwy typu Paruszewice, z symetryczną zawieszką i parą esownic, są datowane na środkowy odcinek młodszego okresu przedrzymskiego (BOCHNAK 2005: 45–47; DĄBROWSKA 2008: 43–44). Tak więc grób nr 145 można pewnie datować na fazę A₂. Pełna analiza zabytków zostanie przeprowadzona po zakończeniu ich konserwacji.

Wyniki opisanych badań na cmentarzysku kultur łużyckiej i przeworskiej są cennym uzupełnieniem skąpej bazy źródłowej dla historii osadnictwa tego terenu. Jest to bowiem obszar słabo rozpoznany archeologicznie. Dotychczasowe badania na tym terenie, przeważnie o charakterze ratowniczym, miały ograniczony zakres.

Mgr Władysława Roszyk
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
w.roszyk@uw.edu.pl

Literatura

BOCHNAK, T.

2005 *Uzbrojenie ludności kultury przeworskiej w młodszym okresie przedrzymskim*, Rzeszów.

DĄBROWSKA, T.

1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*, Warszawa.

2008 *Młodszy okres przedrzymski na Mazowszu i zachodnim Podlasiu. Zarys kulturowo-chronologiczny*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” VII, 3–246.

KONDRACKI, J.

1978 *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa.

VÖLLING, TH.

1995 *Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und ältesten römischen Kaiserzeit*, „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission” 75 (1994), 147–282.

³ Materiał kostny został opracowany przez dr. W. Więckowskiego z IA UW.

WŁADYSŁAWA ROSZYK

PETRYKOZY, THE MAZOWIECKIE VOIVODESHIP. EXCAVATIONS IN 2009–2010

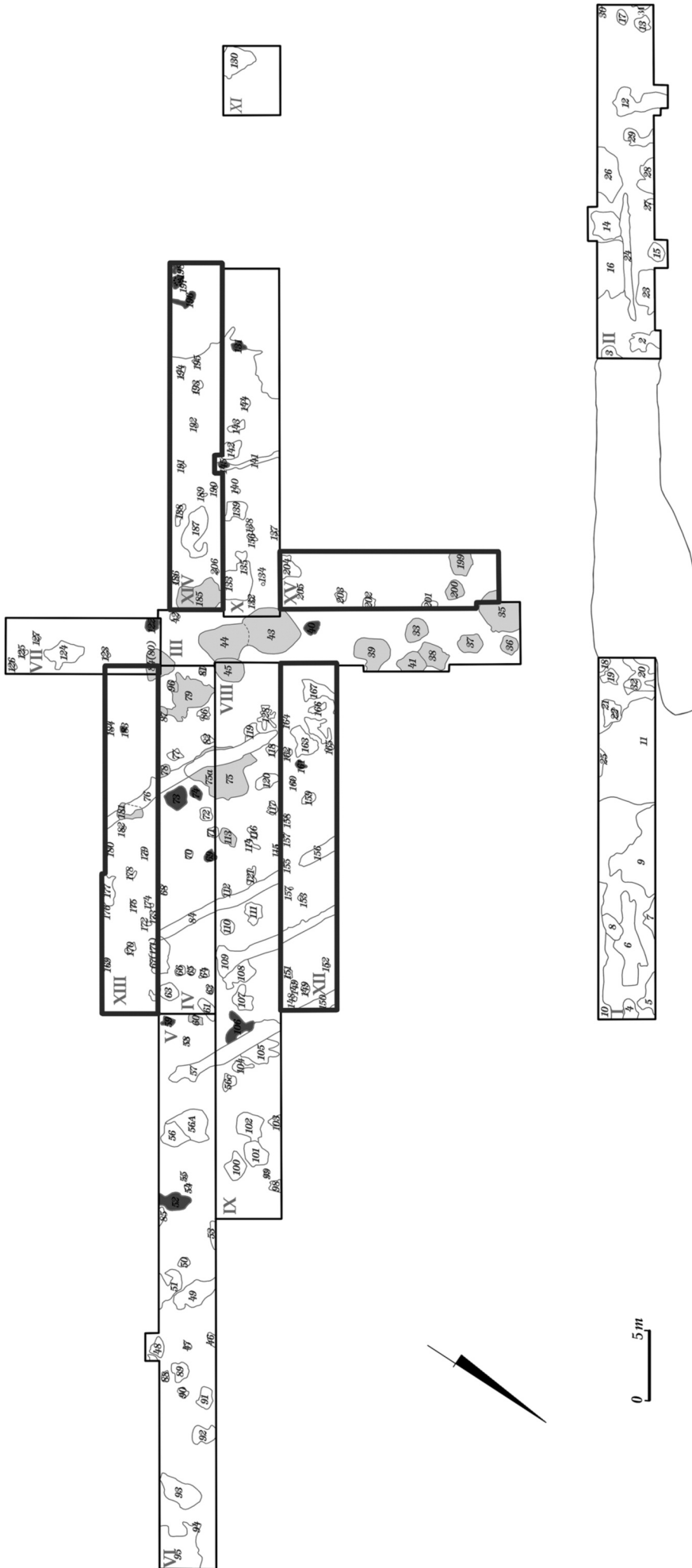
Site 3 in Petrykozy is located in the central course of the River Sierpienica, at its right side. In August 2009 and 2010 rescue excavation works were carried out there. Funding was provided by the Masovian Voivodeship Office of Monument Protection (the Regional Office in Płock) and the Institute of Archaeology of the University of Warsaw. The examinations were directed by the author and students of the IA UW participated in them. Exploration encompassed the area of 682 m², where 9 trenches were laid out (VII–XV).

Graves of the Lusatian and the Przeworsk Cultures were exposed at the site. The following features are to be related to the Lusatian Culture: four cremation graves with remains of funeral pyres (Nos. 75, 34, 101, 185); next two pit graves, but with stone constructions (Nos. 199 and 200); an urn grave, covered with remains of the funeral pyre (No. 111); and a symbolic grave with stone construction (No. 45). Based on the finds, these graves can be dated to

the time from the late IIIrd to the IVth period of the Bronze Age. Five partially destroyed graves can be related to the Przeworsk Culture: three pit ones (Nos. 122, 131 and 197) and two urn ones (Nos. 106 and 145). These can be dated to the middle and the late phase of the Late Pre-Roman Period. Furthermore, 95 other ancient pits were recorded in the course of examinations. These may perhaps be related to the afore-mentioned groups. All the features were already notable in the bottom part of present-day topsoil or at the level of the top of undisturbed subsoil; they survived in vestigial form only.

Research results are a valuable complement to a sparse source base for the history of settlement of this territory. It is poorly examined from the archaeological point of view. Examinations in this territory were led to a limited extend only and these were usually rescue examinations.

Translated by Grzegorz Żabiński

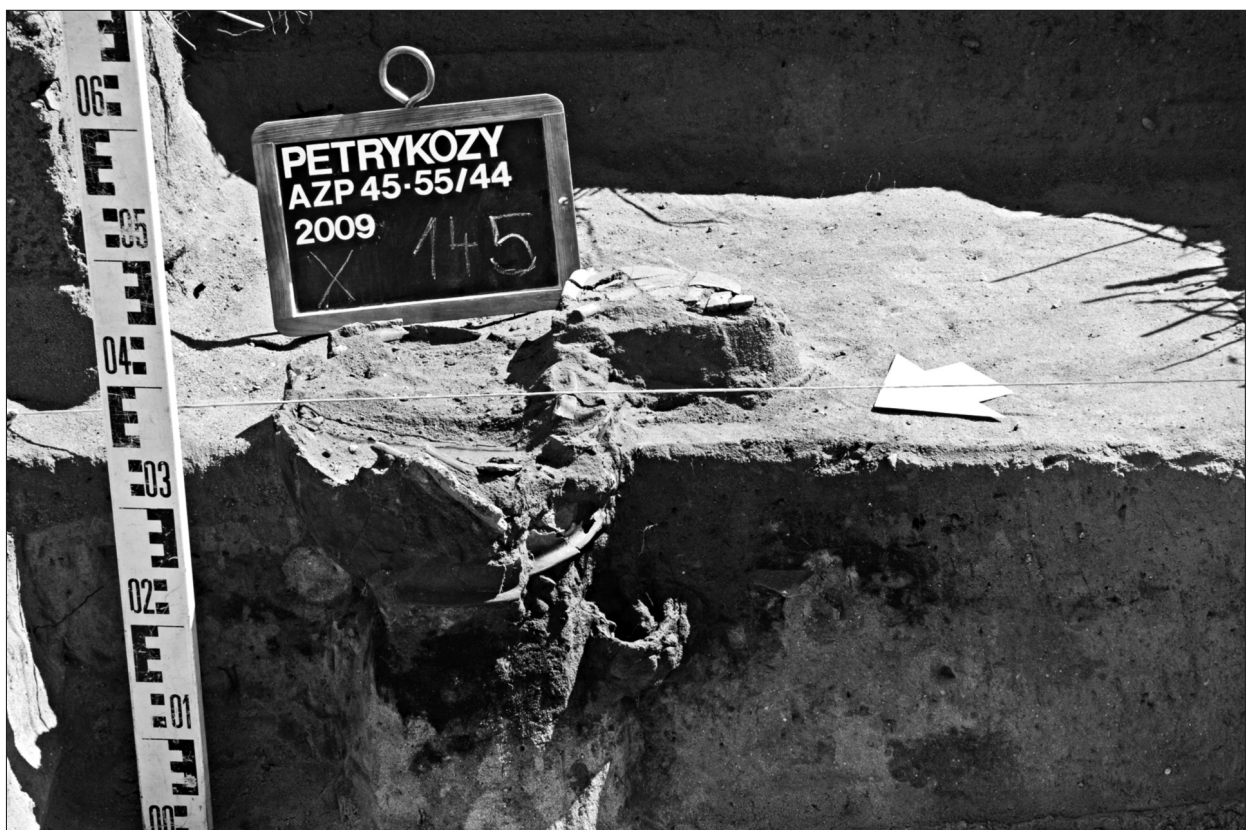

PLANSZA 127

Ryc. 1. Petrykozy, st. 3. Plan wykopów przebadanych w latach 2009–2010, z zaznaczonymi grobami kultury przeworskiej (kolor ciemnoszary) i łużyckiej (kolor jasnoszary) oraz obiektami zniszczonymi i o nieokreślonej funkcji (kolor biały) (oprac. M. Różycka).

Fig. 1. Petrykozy, Site 3. Plan of trenches examined in 2009–2010. Graves of the Przeworsk Culture are marked with dark grey. Graves of the Lusatian Culture are marked with light grey. Destroyed features or features with undefined function are marked with white.

Ryc. 2. Petrykozy, st. 3. Grób 145 (kultury przeworskiej) w trakcie eksploracji (fot. W. Roszyk).

Fig. 2. Petrykozy, Site 3. Grave 145 (the Przeworsk Culture) in the course of exploration.

Ryc. 3. Petrykozy, st. 3. Wybrane zabytki żelazne z grobu 145: 1, 2 – górna część pochwy miecza; 3 – brzytwa w oprawce; 4 – zapinka (1–3 – fot. W. Roszyk; 4 – fot. A. Maciałowicz).

Fig. 3. Petrykozy, Site 3. Selected iron finds from Grave 145: 1 and 2 – upper part of a sword scabbard; 3 – razor in a mount; 4 – fibula.